

Unes dècimes de Francesc Vicent Garcia, rector de Valfogona, a Teresa de Jesús

Autor: Maria Toldrà

Data de publicació: 10-12-2025

Na Maria Toldrà ens explica que santa Teresa feia "higas" quan tenia una visió de Crist.

Fa uns dies, en l'antologia del Libro de la vida de Teresa de Jesús que es publica setmanalment en aquest blog a partir de la primera edició barcelonina de 1588, es recuperava un dels episodis més coneguts de l'obra: el gest d'escarni que Teresa feia cada vegada que tenia una visió de Jesucrist, seguint el consell d'un confessor, temorós que tot plegat no fossin aparicions demoníques. El confessor havia ordenat "que siempre me santiguasse quando alguna visión viesse, y diesse higas". Teresa duia una creu a la mà per no haver de senyar-se constantment; les "higas" o figues, però, les reduïa al mínim "porque sentía mucho". Aquest gest, de significació original clarament obscena, diluïda però amb l'ús generalitzat, és descrit així al Tesoro de la lengua castellana o española, de Sebastián de Covarrubias (Madrid, 1611), f. 471:

Higa es una manera de menosprecio que hazemos cerrando el puño y mostrando el dedo pulgar por entre el dedo índice y el medio; es disfraçada pulla. La higa antigua era tan solamente una semejança del miembro viril, estendido el dedo medio y encogiendo el índice y el auricular [...]

Tot seguit, Covarrubias recorda el costum de fer amulets d'atzabeja en forma d'"higa", especialment per protegir els nens, encara que "de todo esto no ay que hazer caso". Se n'han conservat exemplars de diverses èpoques, testimonis del poder d'espantar dimonis i altres mals que s'atribuïa a l'objecte i al gest que representava, però una de les imatges més conegudes es pot observar a l'espatlla esquerra (dreta de la pantalla) de Felip Pròsper, fill de Felip IV i de Marianna d'Àustria, mort poc abans de fer els quatre anys, en el retrat del príncep pintat per Velázquez.

L'expressió "dar higa" o "higas", que és la que utilitza santa Teresa, té el mateix significat. En castellà remunta com a mínim al primer terç del segle XV (Novela moral de Gracián: "dan figas"). El Vocabulario de refranes y frases proverbiales, de Gonzalo Correas (1627), també la recull: "Dar higa. (Por desdén: higa es hecha del dedo pulgar, metido entre los dos siguientes, el de enseñar y el mayor, cerrado el puño)". En català hi ha les expressions paral·leles "fer la figa" i "fer figues", documentades des del segle XIV amb el mateix valor de burla i menyspreu (DCVB, s. v. "figa").

Tornem a l'episodi tal com el relata la protagonista. Teresa, convençuda que les seves visions eren genuïnes, va explicar l'incident al Libro de la vida amb aquella mescla de declaracions de principis sobre l'obediència deguda als superiors i independència de criteri que caracteritza l'obra i la seva autora –i que, d'altra banda, ajuda a entendre les interpretacions tan allunyades en l'espectre ideològic que s'han fet de la seva figura, segons si es posa l'accent en aquelles o en aquesta. Més endavant, els arguments contraris al consell del confessor que li exposarà el dominic Domingo Báñez la refermaran en la seva opinió i arribarà a escriure a les monges que no segueixin el consell, si mai es troben en la mateixa situació (Fundaciones 8,3 i Moradas 6,9,13).

L'anècdota de les figues es va difondre immediatament. De fet, entre els primers lectors del Libro, algun d'aquells homes de lletres a qui es va demanar parer sobre els continguts de l'obra ja hi fa referència. Juan de Ávila, en la seva carta d'aprovació, datada el 1568, compartia les reticències de Teresa davant del consell del confessor:

Visiones imaginarias o corporales son las que más duda tienen, y éstas en ninguna manera se deben desear; y si vienen sin ser deseadas, aun se han de huir lo posible, aunque no por medio de dar higas, sino fuese cuando de cierto se sabe ser espíritu malo; y, cierto, a mí me hizo horror las que en este caso se dieron y me dio mucha pena.

Les biografies impreses antigues, com les de Francisco de Ribera (1590) i Diego de Yepes (1606), glossen l'anècdota com a exemple de l'obediència de la santa. També es divulga en textos literaris del XVII, per exemple en els versos de Juan de Jáuregui que comencen "Tanto se levanta al cielo" o en la comèdia La bienaventurada madre santa Teresa de Jesús, atribuïda a Luis Vélez de Guevara al recull Doce comedias de varios autores (Tortosa [sic per Sevilla]: Francisc Martorell, 1638) o a Lope de Vega per autors que hi han volgut identificar, erròniament, alguna de les obres dramàtiques perdudes que aquest havia dedicat a Teresa, objecte de diverses composicions poètiques seves, per exemple els villancicos que s'editen a la relació de les festes barcelonines per la beatificació citades al paràgraf següent.

Entre els primers testimonis literaris recupero avui unes dècimes en català de Francesc Vicent Garcia (1578/79-1623), el cèlebre rector de Vallfogona, que la tradició vol nascut a Tortosa, una ciutat de presència carmelita ben documentada. La fundació del seu primer convent descalç, el Miracle, el 1590, era obra de Joan de Jesús, Roca (1544-1614), col·laborador de Teresa de Jesús i enviat especial a Roma per negociar el breu "Pia consideratione" (1580), pel qual es creava la província autònoma de carmelites descalços. Encara, la ciutat de Tortosa, a través dels seus procuradors, havia estat, el 1611, una de les que escrivien al papa sol·licitant la "canonització de la venerable verge Teresa de Jesús". Les relacions de les festes que es van organitzar a Tortosa i altres ciutats del Principat, un cop va arribar la notícia de la beatificació el 1614, van ser compilades pel jurista Josep Dalmau (1554-1633), posteriorment sacerdot i fundador dels carmelites descalços de Nostra Senyora de Gràcia ("josepets"), en un volum publicat a Barcelona el 1615: Relación de la solemnidad con que se han celebrado en la ciudad de Barcelona las fiestas a la beatificación de la madre santa Teresa de Jesús. A la Relación es llegeixen, entre altres textos, un sermó del citat Roca, que hi explica una anècdota personal sobre Teresa, i –sense nom d'autor– tres poemes que la tradició manuscrita i impresa posterior considera escrits per Garcia: "A la sombra de l'honor", l'elogiat sonet-laberint "Tanta temor, Teresa, tanta pena" i, d'atribució dubtosa, "Deixa't ja de llastimar".

El primer d'aquests poemes i objecte de la nota present, que comença "A la sombra de l'honor", són unes dècimes que parafrasegen l'anècdota de les figues reportada pel Libro de la vida, tal com expliquen les rúbriques que les encapçalen en algunes testimonis, per exemple la Relación de 1615: "A les figues que, per manament de son confessor, fehia a Christo, nostre Señor, la mare santa Teresa de Jesús". El poeta hi expressa el desig que l'esperit de Teresa ("la celestial donzella / que ab la diadema bella / de nova llum resplandex") l'acompanyi a l'hora d'"interpretar" la pena que la monja sentia en seguir les instruccions del confessor. A partir d'aquí, els versos prenen forma d'un diàleg ideal entre Teresa i Jesucrist, encara que, de fet, consisteixen en un llarg monòleg on ella justifica d'entrada el recurs a la "burlona figa" pel deure d'obediència, però posteriorment capgira el significat del gest de la mà –Leitmotiv del discurs–, que deriva no tan sols en una manifestació d'amor místic, sinó en una profecia sobre l'orde dels carmelites descalços ("tant que serà menester, / per aplegar còpia tanta, / que en la vostra Iglésia santa / se edifique un nou graner"), tal com ho interpretarà la rúbrica del poema al cançoner Talia catalana (Biblioteca de

Catalunya, ms. 1140, f. 1: “[...] profecia de la fundación de los padres carmelitas descalzos”). L’objectiu és sol·licitar d’unes altres mans, ara les de Crist, la confirmació del projecte espiritual de Teresa, obtinguda a l’última cobla, on el poema es converteix finalment en el diàleg desitjat.

Les dècimes van tenir força difusió: se’n coneixen dotze testimonis manuscrits i tres edicions fins al 1840. Tot seguit en transcriu el text segons la versió publicada a la Relación de 1615, la primera impresa. Segueixo els criteris habituals de regularització segons l’ús modern de majúscules, accentuació, separació de paraules i puntuació.

A les figures que, per manament de son confessor, fehia a Christo, nostre Señor, la mare santa Teresa de Jesús.

Dècimes

A la sombra de l'honor
se adormí la musa mia,
mes ja ab son alegre dia
la desperta·l pur amor.
Y si li dóna favor
la celestial donzella
que ab la diadema bella
de nova llum resplandex,
revestir-se ha del matex
espírit que obrava en ella.

Y ab gràcia tan singular
retocada sa humil vena,
aquella amorosa pena
se atrevirà a interpretar
ab què, subjecta al manar
de son confessor, Teresa,
quant ab celestial bellesa
son Espòs li aparexia,
ab figures li responia
tenint de qui era certa.

Diria-li: “Espòs amat,
per què d'esta pecadora
que vostra bellesa adora
permeteu ser meñspreat?
Basta, Jesús meu, sagrat,
lo que per mi haveu sentit
tengut en poch y escupit
en vostra amarga Passió,
sens que ab tan nova invenció
vullau ser ara escarnit.

Sol ser lo desdeny esquiu
ayre que l'amor desfà,
mes per Vós lo d'esta mà
és amorós incentiu.
Ay, Espòs meu, bé advertiu
la pura fee que us empeny
y que no causa·l desdeny
aquesta burla pesada,

sinó que de enamorada
per Vós he perdut lo seny!

Si ja no és que lo sagrat
ministre confessor meu,
tenint les vices de Déu,
vòstron amor ha mirat,
y veent-vos tant empleat
en aquesta esclava humil,
ab trassa y modo sutil
lo excés de ex amor castiga
ab esta burlona figa
y ab esta aparència vil.

Y si·m consentiu votar
en cosa tan soberana,
de esta actió que se'm mana
diré lo que me n'apar:
sens dupte significar
no·s pot per millor camí
lo poch, Senyor, que acertí
al blanch que tocar esper,
pus figa he vingut a fer
aprés que tant hi tirí.

Però segons lo que són
profundos vostres designes,
les mans aguant que benignes
vostra Magestat me don.
La carn, lo infern y lo món
aleshores ab un tir
atronats vindran a dir,
quant vejen tal estranyesa,
que ab la femenil flaquesa
voleu sos mònstruos rendir.

Si algun serafí té zels
de mon apurat amor
y ab est senyal exterior
assegurau sos recels,
mirau, Criador dels cels,
que ab la gràcia que rebí,
quant mon cor humil sentí
vostre favor singular,
puch competir en amar
ab qualsevol serafí.

A l'enemich envejós
dóna est fruyt ma penitència,
mes, com és fruyt de obediència,
plat vos ne gos fer a Vós,
per més que verí rabiós
del cor al dragó li salta,
y ab que ya és sa antiga falta
voler ab Vós competir,
figues no voldrà cullir
ab persona que és tan alta.

Ya mon cor de carts y ortigues
la antigua sahó ha mudat,

y ab la vostra sanch regat
ha produït estes figues,
y de abundoses espigues
molt prest cubert ha de ser
tant que serà menester,
per aplegar còpia tanta,
que en la vostra Iglésia santa
se edifique un nou graner.

Y la cullita ajustada
en estància tan dichosa,
la vostra Mare amorosa
de dany la tindrà guardada,
que, reparada y tornada
a sa blancura perfeta,
restarà segura y neta,
y lo gra de corchs no offés;
sempre hi cabrà més y més,
tant quant serà més estreta”.

Axí, ab mil suaus dolors,
lo cor de Teresa estava
entre un golf de pena brava
y·l port de estremats favors,
quant, dels virginals amors,
pagat, lo Espòs soberà
ses ànsies assegurarà
dient-li que·l món veuria
que los favors que rebia
eren favors de sa mà.

Maria Toldrà

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:

<https://castellinterior.com/2014/08/28/unes-decimes-de-francesc-vicent-garcia-rector-de-vallfogona-a-santa-teresa-de-jesus/>

Bibliografia

BD Poesia en cançoners (Nise) [en línia].

BELTRAN, Gabriel, “Juan de Jesús Roca (1544-1614), primer carmelita descalzo catalán”, dins *El Carmelo Teresiano en Cataluña: 1586-1986*, Burgos: Ed. Monte Carmelo, 1986, pp. 7-54. [Extracte de Monte Carmelo, 94 (1986).]

DALMAU, Josep (ed.), *Relación de la solemnidad con que se han celebrado en la ciudad de Barcelona las fiestas a la beatificación de la madre santa Teresa de Jesús [...]*, Barcelona: Sebastià Matevad, 1615.

DURAN, Eulàlia (dir.); TOLDRÀ, Maria (coord.), *Manuscrits catalans de l'Edat Moderna* [en línia].

McGRADY, Donald, “La autenticidad de dos comedias sobre santa Teresa atribuidas a Lope”, *Criticón*, 106 (2009), pp. 45-55.

ROSSICH, Albert, *Francesc Vicent Garcia: Història i mite del rector de Vallfogona*, Barcelona: Ed. 62, 1988, p. 65.

ÍD., “Francesc Vicent Garcia”, dins ÍD. (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana*, III: Edat moderna, Barcelona: Vicens Vives, 2011, pp. 338-363.

SATORRE GRAU, José J., “Un nuevo ejemplo de la expresión ‘dar higas’”, *Revista de Filología Española*, 72 (1992), pp. 177-178.